



KKI H_K3

Häälikajalordine uurimus

Kihnu murdest

Konsonandid

A. Saareste

1920.

Helitund sulghäälikud.

1. Põna algul.

Algsome sõnaalgulistele k, t, p edustus on Põhja-esti murretes kahe-
 nigne: kõrdepooleks asas esineb tuge-
 vama artikulatsiooniga klusil (nagu
 Soomestki), näit. Simunas tēmā, kēpīnō
 jne., kuna aga muus murdeis nār-
 gemad k, t, p kuuluvad, mis oma ar-
 tikulatsiooni poolest on peaaegu
 identsed helita mediatele g, d, b.
 Kui selmine sõna lõppeb heliseva
 häälikuga, võib kuuldagi (vähemalt
 murdeti) sõna algul g, d, b. Viimane
 edustus on ka Lihnu murdele oma-
 ne, näit. kābā, kalēm ~ galēm, tāht,
tōsē, paistuma, peksmä jne. Selgesti
g, d, b-d võib kuulda sandhi-ähtu-
 mites, t. s. kui algsome k, t, p
 liitsõnades, helisevate häälikute vahel

enineb: muägar täl 'maakaare tume',
soeohä 'ettepoole, ette', süsi-oõd 'nii-
 kond', kalmoqoest 'kalmekesi', nürõ-
 oik 'nuurtükk', pahüsioi, pähäpä
 (~pühäpä), sil'megä, käsiögä 'küün-
 tega' (vd. ullevastu aga timuna keppi-
 ka), nendä ~ nõä 'nõnda', õm'pu 'õuna-
 puu', teisimä 'teisipäev'.

algu tähendatud, et sõna „soppi“
 erineb lihnus kujul toēpē, näit. kat-
 ti toēpē 'koti soppi' (ka Velises kotti
 toēpē, Vigalas mütsi toēpē), püksi toēpē
 'püksi tagumik', lehmä kirjū toēpē
 'kirjukatti', toēpēline 'soppiine', toēpēk-
 kas 'lihikeseid villaseid sukapiiad, mis
 talvel mitme paari kaupa kaputatele
 alla pannakse' [vd. Wied. topakas (P)
 'Locke']. Sõna on laenatud kas
 alamsaksast (topp) ehk jälle põhja-
 germaani keeltest (muin. põhja toppr,
 rootsi topp, taani top 'Spitze, Ende, Zopf'),
 kuna teiste murrete sop on (küü-, müü-)
zopf kujust arenenud.

Lihnu (peise) taija 'näkad, kanikad,
 mutid' võiks võrrelda sõnadega (Wied.)
sari (: sarija) ~ tari (: tarija), näit. ku-
mala- (marja-) sari ~ tari. Võiks ehk
 ka ühendada (ratta kartsa) telo ~
 ~ sälo 'vankri kartsa viimane puuk
 (ühes selle otsas oleva nupuga). Algu
 nimetatud veel sõna siloättama. (toijä
käe ja ikka siloätta ällö kalläi)
 'jooma, trimpama', kus s enneb teiste
 murrete t asemel (vd. ka vigala
lehm siloõs vël 'annab ual natuke
 piima, tilgutab', Mikkli lehmäs õ vël
silkematta 'lühismata'). Ka görkenil:
tilckub (menn is von taeh trofflet/
silckub / wenn eine Kuh die Milch troff-
 fen weisse giebet / das sie bald verfre-
 gen will (419).

Algsõomes, samuti ka veel praeg-
 u mõnes sugukees, ei ole sõna
 algul mulghääliku ning mingi muu
 kaashääliku ühtumisi alnud. Kui
 nad ka nüüdsel ajal paljudes

testi murretes esinevad, mis peaaegu-
 likult laensõnades ning onomato-
 poetilistes sõnades. Lõnealune murre
 on kr, pr, kl, pl, tr edustuse poolest
 kahenugusel järjel.

Laensõnade ja onomatop. sõna-
 de vanemas kihis on klusül r
 ja l eest kadunud, näit. luäs 'klaas',
kliver 'klüver', lās 'laas' (L. Klaas), ruä
 'krai', uksõ ra'mä, delli ra'ntsi 'hall
 krants (rhe.)', rēps 'kriips', riöt 'krööt',
ruü 'kruvi', õkki lu'ēt 'voki
 lüht', le'čkist 'plekist', 'karrast', lo'č
 'plakk', lu'õmiä 'ploomid', riēs 'prees',
ruü '(kaardi) emand', räme põllõ (rhe.
 "sõni rēsi õdõ õüõ piälttä, rāni
 põllõ parānsalttä" vrd. Wiedem. rām
 'Haubenbesatz, Spitzen an der Haube'
 ja Saksa Brame), ruät 'traat', lehter
 'trechter, lehter', re'ē 'trel', re'jē 'treppi',
riēm ("mitte agā levā riēmi pōlō
 ma. iās") 'naarukene, toidurask' (vrd.
 Saksa Krume, Krümchen), rēniä 'Trümpfe.

Siis üldestiliselt kujul lüht ehk lüht'

Enneb ka mõni sõna, kus klusil on muutumata püsinud, järgner aga sellevastu kadunud (?) pragu 'pragu', priester 'preester'. Nimetatud konsonantide muutumise edustuse poolest liitub nio Kihnu murre nile laialdase murdeala kilda, kuhu kuulub Saaremaa ja Muhu, terve Pärnumaa, lõuna-Viljandimaa ja lõunapoolne osa Läänemaast kuuri Matsalu lähene ja Kasari ning Tüene jõgedeni, paiguti isegi kümnekonna versta laiune maariba viimastest jõest põhja pool.

Selle kõrval kuulub aga kõnealus murdes ka sõnu, kus klusil on r ja l ees muutumata püsinud: kräpikästus 'kindlus', kristus, pleistik 'pliiats', prēt 'pruugi priistang, pirkel', priske, prōtia, part. p. pruotsäkki, troi 'valge, villane, niniste kōjadega', käistega, meesrahva (iseä. meremeeste) kampson, trōstma, trikkit

kiri 'trükitud kiri', trü, trôm 'veervo-
lus' (< Strom) jne. Nagu näha, on need
kõik äige hilised laenud, ei ole see-
ga veel murde fonetilisetele nõuetele
mõnunenud. Sõnas kristus on kr
seletatav nimetatud sõna sagedasti
kuulmisega haritlaste suust, nimelt
kirikus ja koolis kr-lise kujul (vd.
ka vändra kõristus, Vigala, Mikkli
ja Keina kõristus). Sõnas triegip'kru-
gid on kr ja tr nähtavasti dimini-
latiivooni teel. Ühtum pr sõnas prai-
ou on ka hilise, sündinud sõhuta
a väljalangemise tõttu (veel nüüd-
ki kuuldu Märjamaal, Velisel, Vi-
galas ja Mikklis paraè.oo).

Vanemal ajal on k ja p
kodu ülalnimetatud sõnaalgulis-
tes ühtemites erinevad palju laie-
malt eestis. Mitte üksnes loodepool-
set eesti keelt kirjutaval Gõsekenil
(Manuductio ad linguam Oesthonicam)
ei lüa me kirjutusviise: Glas / Laafi
(215).

klaren laarima (258), stufte / (Trepp)
Reppi (404), (?) Schlitz (crena) raggo
 (361), Krume / Sissleib / römikenne (263),
Pflaum / [Baum] Luun [puh] (322)
 jne.. (nende kõrval niiski ka trellit (215),
krazima / krahprima (367) jne.), raid ka
 muudel, ida- ning kirdepoolsematel kii-
 ranikkudel leiame: „se kurjast rah-
ckminne“, „se õigke ruhckip om-
ma Warra Elluk“ (Stahl Keyen-Spie-
gels, lhek. 632), Riipsuta 'kriipsuta' (Har-
 nung „Laste Öpnetus etc., 14), ja Joh.
 Hornung oma grammatikas tähen-
 dab selgesti: Klaes (vel potiis
Laes nam (kl) vix pronunciare
possunt) ein Glass (24). algu lisatud,
 et veel uuemal ajalgi tarvitab
 „Perno Pastimehes“ J.W. Jannsen
 koodumurde mõjul „Kel ja rap
weise Kaelas“ (PP, a. 1862, N=8),
riipsuta (PP, a. 1857, lhek. 27), „alled
weel ni raps ja kahmakas“ (ib., lhek.
 97) jne..

2. Lõna keel.

a. Silbi algul.

d. Pearõhulise silbi järel.

Lahtise silbi algul.

Vokaali ja diitongi järel.

Algsoome k, t, p jätkuvad nimetatud seisundis g, d, b-na, näit. ma-g-äz, põõ-nõ-ma, puu-õ-ma, rõ-õ-õ, ki-õ-i 'kidi-jas', nari, part. õ-õ-õ, ki-b-õ, kä-b-är, ku-b-õ-d 'kubemed', kä-ä-b, part. pl. a-õ-u, a-ü-s-ma 'hauduma'. Helita kaashääliku ette sattudes on aga algupäraselt vokaalidevahelise klusil muutumatult püsinud (ü-õ-n-õ:) ü-t-õ a-õ-g, (õ-i-õ-u-a-d:) õ-i-t-ku, jne. Klusil on veel muutunud vastavaks helita meediaks nimegustes mites laenudes kui sa-g-ä-l-ja 'Sakarias', ju-a-õ-u-p 'Jaagup', i-zi-õ-t-el 'epistel'. Tähendada tuleb, et sama muutus on sündinud ka enimese silbi lühikesel vokaali järel, kui järgnevas silbis on k kadu rahul

vokaalid koondunud, näit. illatii-
vid : iööõ 'jõkke', koõõ 'kokku', seä
'sekka', „lõõõas pañnässõ nuõä, esè
'etti', tuääde (< tupar etehen) 'vööruken,
ukseerikuse', kääde, rõõä, arzi 'appi', tu-
bä jne. ; samuti sõnades : iaõõ 'ike',
ruaist 'rukkist', oaõõ 'okkad' (: oaä).

Nende kõrvale esineb siiski tõkkõõ:
tõrkõõ, mis näib olevat laen Aadru
poolt, kus öeldakse ärkeõ, gen.
rukki jne. (Tästamaal aga: ill. iaõõse,
npl. ruaist jne.). Nimetatud geminat-
siiooni puudumine on Kihnu ühi-
ne Saare- ja Muhumaa murretega,
osalt Tästamaa ja Varbla murretega.

Mõnel üksikul korral on rõima-
lust alnud üles tähendada ka rõ-
nakujusid, kus harilikke B, D, G
asemel esinevad p, t, k, kus nega-
tiivs vokaalidevaheline klusül oleks
põsinud, näit. käpõ 'kibe', kiti 'kidi',
küdijs, rodi, nari', (part.) ätõ 'õdi',
põkõhõma 'põgenema'. Kuuldud on

rad ainult vanemalt neupälv-
vett ja kõlanud on rad riiki ehk
põrut nõrgemalt kui soome keeles
ja võre muutes.

Pühkopi tagajärjel nasaali
või liikvida ette sattunud klusil
k on häälikuseaduslikult kadunud:
peiläs (: peijäl) 'põidlad', vänas
(: vääö) 'vaagnad' (vrd. ka Märjam.
vänäs, Vigala, Velise vän: vänas,
L. Vigula voän), tainäs: el. tainast
(ka Mikkis, Kullam, Juurus, Limu-
nas, Laiusel jne. tainäs: taina, Karju-
hadisel tainäs: taina).

Nasaali ja liikvida järel.

Ka siin on sündinud muutus
k, t, p → g, d, b, näit. valöö, mängöä 'män-
gida': mängöväis; mingöä 'mingu', tulbä 'tulgu';
prangöö 'prange'; kiñöi (← *kiñlihen? vrd. soome
kiñtiä, eesti kiñtel): kiñöisem, leñöväis:
leñöis, antäissö 'antaks', piñösuma 'pilduma',

p.pl. värzu; - alõ, kurõ, amõas, lamõal,
imõer, samõas, samõlas (v samõas) jne.

On aga klusiil helita kaashäälikute ette sattunud, siis püsib ta ja esineb vähe pikema kvantiteediga, näit. lent-sis 'nad lendasid', antka 'andku', mängis 'mängisin', ejõtis 'väike ooke, mis hülgemaale hingamise jaoks jää sisse korabit', umõsõlt jne.

Helisevate kaashäälikute vahel on aga klusiil homorgaanse konsonandi järelt kadunud: laõma 'langema', mängmä 'mängima', an 'andnud': rhv. annus, tuõ 'tundnud', van 'vandunud' (kus klusiil on analoogiline), rhv. kaõnuõ, õõlõma, venõas, p.pl. samõu jne.

Sellevastu on aga klusiil tekkunud kaashäälikute vahel, millest eelmine on klusiilile homorgaanne, sõnades nagu: gen. kaõõri (sealt ka nom. kaõõr), umõõis jne.

Sõnas käõõmä 'kõõgema' vastab õ muude murrete v-le (käõvama). Etimoloogilise õ asemel esineb õ sõnas talsõõlõ

(ind. läbi talkus) 'talkule, talkuteli. Arvata-
vasti' on meil siin tegu samasuguse
artikulaatsiooni konistusega nagu mitmis-
muis (mitte kihnu) sõrakujuades (peasjalikult
nais, millel rahva traditsioon - keeltundes -
etümoloogiline side puudub teiste sõnade-
ga), kus ka G ~ B, näib.: lõuäs ~ (Vied., d)
lõubas, visür ~ (Vied., s) vikur, lauäs ~
(Vied.) laubas, räbästik ~ (Vied.) räbastik,
roüsiki ~ roüsiki, (Ridala) lūäs-konit ~
lūäs-konit, käsuma (käzima) ~ (Vied.) jäägima,
toisuma ~ toisuma, vilsäs ~ vilsäs, lõgnus
~ (Hdm.) jõgnud, püsel ~ (Vied.) pügel jne.

Spirandi järel.

Spirantide s ja h järel on vokaali
el olev klusiil muutumata püsinud:
laaskuvas, rasköst esäs 'lööb vätku', käskis,
käsk 'käsk', part. leške, kohkosa, (oainit)
lehk, mähk, pühki 'pühkida', ä lehk 'ära
te'; süüstis 'viskas', köster (< küster), ästis,
püst-ais, jüstvas vast västa 'istuvad vastastikkau',

tere õhtast, tehtis ~ teht, tähte valis
ielen 'lähevalge ilu' jne.

Ka sünnikope järeloludel kaastääd-
 liku ette sattunud sk, st, sp, hk, ht
 ühtumites näeme klusiili harilikult
 püüvat, vähemalt ühtumites st-m, st-n,
st-v, sp-l, ht-v, hk-m, ht-m, vahel
 ka sk-m, sk-s: aõtma, iõstma, pistmä,
riõtmä, trõstmä; iõstvas; asplis; ehträs;
lõhkema, pühkema, uhtma, vihtsis, ehtmä,
toõhtma, käõkema, uõkema, uõksis. Nende
 kõrvad erinevad aga õige arvurikkad
 klusiili kadu juhused, näit.: (sk-m) laõma:
laõmäs 'laskmas', kõõõma 'kiskuma';
 (sk-n > sn) kõõõn 'kiscunud', kesnäsäl; (sk-v > sv)
laõvas; (sk-s > ss) kõõõssi 'kiskusin', laõsimõ
 'lasksimine'; (st-l > sl) raõlas 'rastlad, pandlad'
 (selle üldistatusele ka nim. vassõl); (sk-l
 > sl) koõlas 'kosklad'; (st-n > sn): piõn,
kaõn, asõn, tõõn, koõnõõ; (st-s > ss) kaõsi
 'kastsin', koõsimõ 'kostimine', miä mõõssi, õõsi
 'ostsin', piõssis, piõssi 'pistisin', sõõssis (nemad)
 viskand, sõõssid, tõõssi 'tõstisin'; (ht-n > hn)

¹ Laensõna (anord. skorstinn)

tahn 'tahtnud'. Selge on, et viimased, nimelt klusiili kadu juhused, on häälikseaduslikud, elumised aga analoogilised, kus klusiil on pärit mist sõnakujudest, kus ta vokaali el esineb. Võimalik siiski, et h-le järgnevat klusiil on häälikseaduslikult puudunud. Et analoogiline klusiil ei ole mitte tunginud seelugustesse kujundesse kui kiisma, laõmõs, on seletatav seega, et neil sõnadel on võrdlemisi väheval arvul klusiiliga sõnakujusid (ainult inf. laõka, kiisk, partits. kiistud, pass. kiistässõ, kiisti, kuna aga deivikus lasõ-, kiisü), nii et nad ülekaalu võtta pole võinud. Ka sõnadel vaõlas, koõlas, korõnas puuduvad võistluses klusiiliga kujund (on anal. vaõsõl jne). Analoogia mõjust vabad on aga seelugused sõnad kui koõsimõ, piõsi jne.

Sõnas oõkama (uue sõna; vanem on mõõstma) on klusiil analoogiline. Selle kõrval esineb ka häälikseaduslik osõma 'tuhvama', 'tabama'.

hõnes sugukelles esineva h (sõrme pääsky,

prüaskynen, vatjaprüsko) asemel on
 kinnus t sõnas prüstlik (~ prüstlike).
 Nimetatud sõna esineb t-lisena ka
 mujal Eesti murretes, näit. Anseküla
prüstlane, Karja prüstlane, Muhu prüstlane,
 Hanila prüstlike, Liikeli, Vigala prüstlane,
 L. Vigula prüstäl, Ridala prüstäl. See-
 anguse ks t vaheldus esineb veel
 paljus sõnas, näit. koštuma ~ (kuinetsa)
koškuma, niske ~ (Ridala) nistus, sel'ekima
 ~ sel'ttima, ehtmed ~ (Idm.) ehkmed jne. Veel
 Mülleril esineb Pjefeklade 'prüskeste' (lk. 222),
 Stahlil pfefeklene (Saad. u. l. II).

Vagu ülemal, on konsonantide vahelise
 klusüli kade märgata ka Liivi keeles,
 olguqi vähemal määral. Sõnal laškuma
 on aga muutus sk-s > ss Põhja-Eestis
 õige laia ulatusega: Simunas laš'sivad,
 Juurus laš'sin, laš'sime, laš'sis, Kullam.
laš'sime, Liikelis laš'sin, Ridalas laš'sin,
 Türis (nemad) laš'sis, Vigalas mâ laš'si,
 Ansekülas laš'si ~ laš'si jne., samuti pai-
 guti sk-m > sm: Hamila laš'ma, Kose laš'mas jne.

Mis ühtumites näib klusiili kadu
harmidane olevat.

Klusiili järel.

Ühtum tk on muutumata püsinud:
kotku 'kotkaid', võrou pōtk 'koht meres, kuhu
võrgud välja pannakse', katki ($\neq$ katkisin),
sōtkuma, sītkō 'sitke', i jātku, enne
katkinō, putk, kūtmes (: kūtke), ill.
kātkin 'kätkissu', pitkne (: g. pitse), pitk
(: pitkäs), katkuma: katkuis. Viimane
(pitk) sõna pooldest, mis esineb kõige üle-
üldisemalt Põhja-Eestis piē kujul, lii-
tub Liivimaa murre lähedalt Saare-, Muhu-,
Hiiumaa ja mõningate vähest Lääne-
maa (L. Nigula, Velise) murrete kilda, kus
samuti on veel püsinud pitk

Sõna kāclōma ($\neq$ katkclōma) on nähta-
vasti, nagu seda ka esimese silbi vokaali
pikenemus näitab, laensõna, ja nimelt
lõunapoolsetest Eesti murretest. Sõna
sītkutama ei näi tk-liste sõnade hulka

vist mitte kuuluvad, olgu si et Wiedemanni sõnastikus esineb ka sitkutama.

Kõnnise silbi algul.

s-i ja t järelle on elusil muutmata püüsinud (nõrgas astmes esineb üksnes elolev s, t lühemas vältis): mustik 'must lehm', süstä (sijä 'lasköö') 'viska (sinna hunnikusse)', pistä 'pistan'; notkäs, põtkü piäl and räemid, putkõs, kütke, pitkäs jne.

Kõnealusel murdes esineb siiski sõna piütto ~ piõtto 'mööda; üsna ligidalt, (tihedalt) juurest' ('mei siõsis piütto sõmi malä', 'isä piütto mä inõ läes läsi'), mis näitab, et te on nõrgas astmes omal ajal ehk teistmugusel kujul esinenud. Vrd. ka Anseküla piütte 'pikuti', Kehelanna piütte, Luha piütte 'pikuti', samuti Wiedemanni esinevad piuti (P), piutse (P), piuta (d), piutamizi (d), pidu (so)

längs, pidune jne. Sün võib aga ka tegu alla lauserõhuta partikli erisuguse fonetilisest arenemisega.

β Järgsilpides.

Laktise silbi algul.

Vokaali järelle on algs. k, t, p muutunud vastavaiks helita mediaiks: missä 'tähenäpä' 'mis see tähendagu', parānsaas, kirjūttas mita 'ära kirjutata', ä valōtlōs 'ära valeb', lōppōttas, valōtlōs; part. sing. mōlōmas, sōñnikkus, lāñsuis 'paadi päras olevat lūg-põhja', līkmes 'lūget', āstas, rhvl. lōññōnsia 'lōnendit'; olavas 'olevat', 'olla' jne. Mitm. es. vaēsi, osēsi, pirnēsi, vanōmi jne. on analoogilised.

Nasaali ja likviidi järelle on muutus samavõrgune: lōññōns, (sukēā) vičkēlōuses, āhāvāāmā jne. Komparatiivi kujudes ei esine aga labiaalne media (β) mitte; nad on analoogilised: vanōm, enām, iōlūsam.

¹ vrd. näit. mōsā (mās) 'mōda (maad)' (12. jagupäi)

[tēs] kasā 'tēd' kander.

² võimalik on sün aga ka β häälikseduslik kaudu hõnngaanse nasaali järelt, vrd. -no zv: mūn 'mūnud', pētn 'pistnud'; leppūn 'leppinud' (v. lk. 29)

Spirandi a-e järel on aga klusil
järgsilpides muutumata püsivad,
nagu üleüldse eestis: varastas ä,
nikkastun 'nikastanud', piälist, küläist,
õl'õöst 'õlgedest' jne, süüöst 'suurest',
(võreü) selüst '(part. võrgu) selist', iääd
tüvüst 'head tüvist' jne.

Teesütleva (-st) lõpu analoogial (prof.
Kettuse järel) esineb t ka ablat. ja
partit. lõpul: miölt 'minult', kättölt
jne.

Nagu üleüldse eestis, nii on ka
kihnus koondatud algõrude käsk-
kõnes sündinud muutus tk > kk :
tõnnaköö.

Kinnise silbi algul.

Ka süü, nasaali ja likviida (rõhuta
silbis) järel, jätkuvad klusiilid meeldite-
ma: tumigaas 'tuningad', lõõõõõis, miä
oksõõõa, kõõõõõe. Komparatiivid parä-
mättö, vanõmas on aga teatavasti analoogilised.

Spirandi s-c järelle on klusiil (t),
magn lakkisegi silbi algul, püsinud:
vattastõ 'vankrite', varästõtti ä.

b. Silbi lõpul.

2. Kahe kaashääliku ühtunud.
Heliseva kaashääliku eel.

Varases algperioodis alla esinevad,
magn oletatakse, helisevate kaashäälike eel
eel paradigmaatilist klusiili ja spirandi
vaheldust, järgneva silbi lakki- või kiin-
olust olenedes: tr:dr, pr:br, tn:dn jne.
Teatavasti on kõigis sugukutes, niisama
ka eesti keeles, siin sündinud juba õige
vara tasanemine teatava astme kasuks,
mii et ülevõltsinud on umbesumb, kas
tugev või nõrk aste. Kihnu murdes,
magn ülevõltses Põhja-Eestis, on järgnevas
ühtumises tasanemine sündinud tugeva
astme heaks. Praegune astmevaheldus
on nähtavasti hilisem, spetsiaal-eestiline.

tr.

Esineb vaheldus tr: sr; on aga tugevas astmes tr sõna lõpul, siis on t ja r-e vahel kujunenud sekva-vokaal (õ, e): attär: asrā: ātra, nōttär: nōōrā, trōttär: trōōrāst, tebtär, puttär: putrū jne. Samal järjel (attär, puttär jne.) on ka teised Põhja-Pärnimaal murded (Tõstamaa, Audru, Lihkli, P-Jaagupe, Tori), kuna Saaremaal esineb prāsēr, tevēr, kuhus teōr, puōr.
prāōrūgē

ti

Esineb vaheldus ti (ti): tī: uoī: uoīā: utīā, uoōjūt (ainult rhul.), prāōi: prāōiā: prātīā, rhul. prātīuōōssō.

tr

Esineb vaheldus tr (tr): tr, näit.: lāsū: lāsra: lātōōs 'laduas', riōrās: ritv, lōtō: lōōvā.

tr.

Tugeva astme tr on muredegi, nagu oletatakse, juba algsest samasemud

nn-es. Lihnus, nagu mujalgi Põhja-
Eestis, esineb nn: liēn: liēnnäst.
Vaata siiski spirantide all vašnās:
vatna!

pl.

Esineb vaheldus pl: pl̃, näit.
nom. lisli: part. lipl̃. Selle kõrval
siiski ruslā (nom., gen., part.), nähta-
vast laen.

pr

Edustus on samasugune mis tr-eg
(pr, pr̃: pr̃), näit.: sõppõr: sõrrā: sõpra,
pejip̃r: pepr̃: pepre, tusr̃is 'testiculi'.
Sia kuulub ka korlō-leh̃is 'kõrrelehed',
kus l esineb v-c asemel samadel põhjus-
tel, mis sõnades piibeni (~ piiṽbeni ~
piiṽbeni), iil̃es (~ iiṽses), (Vdm. s) haul,
haulama (~ aiur, aiivama) jne.

pi

Esineb vaheldus pi (pĩ): pĩ, näit. kapĩ:
kapĩās: kapĩia, part. lopĩäccast.
Vrd. ka kuupĩās: kuupĩad, mis siiski oma
algupära poolt siia liiki ei näi kuuluvat.

kl, kr.

Nende ühtumite tugeva astme jätkajaid ei näi lihtsam mures olevat. Sõnades (nom., gen., part.) viõlã (murdeti vikel, viker, viedem.; vrd. saksa Zwickbohrer) ja kaõra siär 'säär lihtsa saare kirdepooles osas' on kl ja kr ühtumid hilisemad.

shelita kaashääliku el.

ks

Nimetatud ühtumis on klusiil k esimese silbi lõpul muutumata püsinud mihästi kinnise kui ka laktise silbi el, esinedes tuntud kvantitatiivses vahelduses ks: es, näit.: kõks: kõksäõä 'tuuraga', maksaõä 'maksja': maksõttuõ, oksäõ: part. pl. eksõ, oksõõõõ 'oksendada' jne. Sõnas iõõõõõ 'jooksna', miä iõõõõ 'jooksu', iõõõõõ, iõõõõõ 'jooks-mud' jne. on k kadunud reegluste sõnakujude kui iõõõõõ analoogial. ks on püsinud peavõrkulise silbi

järele ka tingiva kõneviisi olevikus ja saavas käändes: (kõigis isikutes) sugaks, juuks; muuks, keeks jne. Samuti s-lõpulised nimisõnad (osõ üsõ) puuksõl (= puõmisõ piäl), olõs tuuksõl.

Järgnevatpides on ks-e esimest kirjum. Kõne alla tuleksid järgmised juhtumid:

1. ks on püsinud arvsõnades kahikesa, ühikesä. Lihnu murru läheb selle poolt teravalt lahku põhjapoolsetest mannumaa murretest, kus esineb kahëssa (Ridala, Lõuna-Kullamaa, Märjamaa, Vigala, Velise, P.-Jaagupe, Mihkli, Andru, Tõstam., Varkla, Hanila) ja ühüssa (Andru, Hanila, Velise), ühüssa (Varkla, Vigala), öhëssa (Ridala). Sellestaste näivad Saaremaal esinevat ks-lised kuvid (Anse-nüta kahikesa).

2. -s (<-ks)-lõpulistes nimisõnades esineb s, näit.: emisel iüssõ, käüssõ, kattüssõ, kerüsel 'kerisel', kuusüssõ, liennässõ 'linnaksed', nööüssõ, (varõs) variüssõ, lääs vöö-rüssõlõ, sukõka luüssõ, veise nalk jne. Nende sõnade lahkumineks kõnealuse

murde ülevõltsist ks edustusest on seletatav - ne - lõpuliste nominati (näit. osune) analoogiaga (vrd. Kett. Virk Ah, §30). Nagu sõnakujud iütsõ (< *hißukset), käüresõ (< *kädükset) ja veüresõ (< *vedükset) näivad tõendavat, on see analoogiline muutus sündinud L. murdes enne viimes ja teise silbi koondumist (sest vrd. õpõ üsà puükesõ!). Ka P.-Pärnumaal, Saaremaal iänüresõ, varüresõ.

3. Saava käände kai - lõpus on ks - e edustus kahe sugune: aj - ks on muutumata püsunud peamiselt rõhuta silbi lõpul, näit.: kieuks, (lähäks) mäks, oksaks, toeks, tõöks, puõlõks, sütkumaks (võ kõin ä), (tühti üsà) kürmäinies 'lehti puhta paljaks', kuid sagedasti ka kaasrõhulise järel, näit. anõis anõöks, (kas) õitõs (suattõ) 'kas saate õigeks', puhtaks. - ij - ks on muutunud - ss - ks peamiselt kaasrõhulise silbi järel: liütsõssaks 'libedaks', õitõs, pürikesõ 'peenikeseks', punäsõs 'punaseks', rumäläs, sööõssaks 'tõgedaks', sai tolmõtsõs 'sai tolmuseks',

lähäs tülötšös, (iilm iäi) vasavas 'vaik-
sens', vtasös; rahvalauludes: lastõiašsõ,
laulõiašsõ, muusaiasõ, õisaiasõ 'hoidjaks'.
Kuid harva esineb ss ka rõhuta silbi
järel: (kiel lähäs) tõlõis, (kas saittä
kuä käö) märiäs (kas saite ka pisut
hülgerd piinda), rhol. sürös. - P. Pärnu-
maal on järjekindlalt -ä, Saaremaal
ja Muhus aga -ks.

4. Ka passiivi presens on edustus kahe-
sugune: a) vähem sagedalt esineb klusiili
püsi: (rõhuta silbi järel) kästäkse, allaksõ,
tõnaksõ, tülitsekkäkse; (rõhulise silbi jär.)
äestäks, äetäksõ (uue; vanematel äettašsõ),
iaetäksõ, varästäksõ, kiriutäksõ (noorematel;
vanematel iaettašsõ) 'jagatakse', ~ väetäks,
~ roitäksõ; - b) arvukamad, harilikumad
on ss-lised sõnakujud: (rõhulise silbi
järel) ~ aettašsõ, iaettašsõ, (käsi kivitä)
iahitäšsõ (: iahama), iõõžäšsõ, käestäšsõ
'kisutakse', küütäks, kuštäšsõ (: kušõma),
kuetäks, kutsutäšsõ, läläšsõ 'lauldakse',
lõhitäšsõ, lugašsõ, naidäšsõ, (mira)

püüässe 'kalu' püütakse (rhol. püüjätakse),
vakkõn-sassõ, sõõttassõ 'sõditakse' (: sõõrma),
tõrjüttassõ, uhutassõ (kayvast), üelbässe,
üäsässe 'hüütakse', ~ väetässe, võetassõ; (rõ-
 huta silki järle) käivässe (algs. süski "kävi",
 seega siis rõhulise jär.), lühässõ 'luuakse',
leüvässe (: liüemä) 'liuakse', müässe 'müüakse',
paännässõ, sugjässõ (: suäma), seüvässe ä
 'siüakse ära', (tües) tehässe, ~ tülitsettässe.
 — Kui Lihnu edustust teiste maabruumurre-
 tega võrrelda, siis mäeme, et Saaremaal
 (Anseküla, Püha, Karja) on järjekindlalt
 -kse, Ridalas, Kirblas, Vigalas, Velises ja
 Märjamaal järjekindlalt -sse, kuna lähe-
 matel põhjapoolsetel rannadel ja lühkus
 esineb jälle kas ainult -tse (Andrus:
hahetse, üütse 'üteldakse', viätse, semittoitse
 'semitatakse' jne.; Varblas: luukätse, üritse,
laignätse jne. Tõstamaa Põotsis: tehätse,
väsetse, lusätse jne.), või -sse ja -tse
 (Mehelis: tullässe, siüvässe; kõsetse, küni-
 miltsetse) või ainult -se (Tõstamaa Kõst-
 nas, Litskülas: paännäse, andäse, liüjädse jne.).

Seeja seisab H. murre põhjapoolsetest rannamurretest täiesti lakus ja ligiub -ks-tüpi osalise edustuse poolest Saaremaa murretele (Mukus siiski varastatse <-stättässe-, loetse, kuid prännässe, kõijässe, pirnässe).

5. Aktiivi presens 3. isikus on (rõhuta silbi järje) ks muutumata püsinud: iäl utluskse 'hää' kuulukse, näiks, (laual trõm) tuinuskse (tabä).

6. Potentsiaali 3. isikus, rahvalaulude keeles, on ks > ss (kaasrõhulise silbi järje): kaõvanesse, külunisse, murusse, õllunisse, sõtkunisse jne.

7. Konditsionaali presens on ks muutumata püsinud: (miä, siä, tämä ~ tä jne.) käiks, kaoks, näeks, lälaus, ärvekäks, paränsaks jne.

Kuidas seda -ks-e mitmesugust edustust seletada? Kihau murde ja mõningate teiste Põhja-Eesti murrete edustuse põhjal kalduksime arvamisele, et teatavates Põhja-Eesti murretes on muutus ks > ss

olnud häälikendustlik ainult kõrval-
rõhulise silbi järel, kuna rõhuta silbi
järel oleks ks püsinud. Alles analo-
giliselt oleks ta siis ka mujale üle-
üldinenud. Sama olukord oleks kind-
süs valitsevad ka lihm murdes. Seda
arvamist kinnitama näivad järgmised
asjaolud:

1. Mitmetes murdetes on küll pass. presen-
sis sündinud muutus ks > ss, kuid
nii esineb '8' ja '9' siiski ks-listena:
Amblas siisõttasse, kuid kahiksa; Simu-
nas koriättasse, kuid õhõksa; Lainul
iasõttasse, kuid kaleksa, iheksa; Lihmus:
kutsõttassõ, küsõttasse, kuid kahiksa,
iheksa. Vastupidist olukorda ei näi
aga kusagil murdes olevat; kus esineb
-kse, seal ka tingimata kahiksa,
iheksa.

2. Viisamati on murdesid, kus passivi
pres. on küll -sse-lõpuline, kuid s-
lõpulistes nimisõnades on ks muutumata
püsinud rõhuta silbi järel: Amblas

masinõasse, viiasse, kuid kärnikse,
varikse; Imunas ihiitasse, kuid
kattakse, nõekse. Vastupidist olu-
nonda ei näi kuigi esinevat.

3. Kihnu murdes esineb ausuguates
aktiivi presens 3. isiku kujndes kui näakse,
külaksõ, sega siis rõhuta silbi järel
ks, kuid (rahvalaulude) potents. pres. 3. isiku
lõpus on ks + ss: kärvanese, sõtkunese,
sega siis kaasrõhulise silbi järel.
Ka lidalas suetasse, rüütasse, müüasse,
kuid tünukse.

Seega oleksid siis K. murdes häälik-
seaduslikud aetasse, küsütasse, lõhüt-
tassõ, ja alles nendest oleks ss analo-
giliselt laienenud ka kujndesse lõuässõ,
suaässõ. Häälikseaduslikud samati
tõuäksõ, olläksõ, kuna nendele ana-
logilised äetakse, iaetaksõ, aetaksõ
mõivad võistlevat (eriti nooremalt) häälik-
seaduslike iaettässõ, aettässõ kujnde-
ga. Samati oleks asjalugu ka saavas
käändes (translatiivis).

Konditsionaali presensi lõpp ks järgsilpide järelle on peaarõhulise silbi järelt üldineerund.

ts

Esimese ja teise silbi vahel on ts püüvund ja esineb vahelduses ts(ts):ts, näit. katsu 'katsuda', metoäst, õtsma 'õõbruma', kiitsäs: p. pl. kiitsu, riäts: riätsis 'suur, karv, vitsust pünnitud korv, millega loomale toitu (põhku, heinu) ette kantakse', kaiisma: kaištā. Mõnes sõnas esineb siiski teiste sugukeelte ehk teiste Eesti murde ts-le vastavalt s, näit.: isē (< *itsek) ja (ei) vīsē (teha kesäsi) 'ei vätsi', rhol. "Kas tämä vīsino viikkelsäsi". juēs 'luik': juēsōs. Sõnakuju vīsē: vīsi - esineb eestis õige laialt: Tõstamaal (vīsmā: ei vīsin), Länilas, Liikelis, L. Nigulas, Larijas, Kodavere, Setus, Otepäas. On murdeid ka, kus esineb ss: Ridalas ei vīssi. Ka leidame juba Gösseni sõnastikus: ep vihfip mitte riäts < rätsi (< leedu rētis, rētas, vrd. Thomson). vrd. liivi rēts.

Tõht teha (lkk. 478). ts-lisi sõna-
kujusid on peetud kind valitseva
vahelduse nõrga astme üldistusteks.
Sõnas is on s-e süiski loomulikum
seletada sõna rõhuta praigaga lau-
ses.

Tähelepanu väärtiline on, et ts
esineb ka sõnas pütsõs (liinäs) 'pui-
sed linnad' (: püñõ). Selle kõrval süiski
p. pl. luisõsi (: luinõ).

Järgsilpides esineb ts järgmistes
juhustes:

1. sõnas vilts, viltsusõs
2. tegsõmes nagu māritsõma, mā-
rätsemā, rohitsõma, elutsema („putter-
mañ elutse laivõs“), tulitseväs,
vālitsoja, vāritsõma.

3. Adverbidid (nn. prolatiivvormides):
käistsi, käitsi.

4. -inen-(:-ise-) lõpulistes noomenites:
isitsed 'higised', iahitsoõs, g. kariätsõ,
ahv. (liinäs) kullatsõ (kiivõ), lientsatsõ
(kiivõ) 'lint-lamused' (kiivid), mätse 'määdased',

nõõtsõõ (kääs) 'nõgised (kääed)', näliätse,
pimätsed, piierätsed, rasvatsõm, suastatsõõ
 (lamõsa viielläs), soõpatsõõ, tahmatsõõ,
 (sai) tolmotsõõ, tuõõtsõõ, tõrvatsõõ, tuhatsõõ
 (lõõpsõõ), (lähäs) tülõtsõõ, uimatsõõ, vahut-
sõõ, veritse, visitse, vihmatsõõ.

Peale nende esineb aga ka -algugi
 kaugelt vähem hulka -s-lisi sõnu:
enõsise, karisõõ, kiõõsise, lumisõõ,
osõsõl, punäsõõ, tõõsõõ, varäsõõ, viõõ-
sõõ (silmäsõõ), viõõsõõ.

Võimase (4) jühuse juures peatades
 tuleb tähendada, et nagu Kihnuski, on
 kahe sugune (ts-line ja s-line) edustus
 valitsemas ka üle terve Eesti: igas
 murdes esineb teatar hulk ts-lisi ja
 teatar hulk s-lisi kuipsid. Mingit
 selgust ehk seaduspärasust faktide
 kirjelduses ei mäi võimalik leida olevat.

Võiks ainult tähendada, et kõige sage-
 damini ts-lisena esineb sõna kariätsel-
 (L. Jaanis, Jõelehtmes, Juurus, Kihblas,
 Kullamõal, Maarja-Magdal., Lääne-Vigulas,

Limunas, Türi, Velisel, Vigalas, Larijas;
 sõnakujn kariäsed olen juba tunnud
 aga ainult Ansekülas ühes tähenda-
 ma); missamuti näikse sõna varäsed
 harilikult esinevat s-lisel kujul
 (Juuru, Laiuse, Larija, L. Vigala, Lihkli,
 Türi, Vigala), kuna õige harva muu-
 leb varätsi - (Kosel, Kullamaal). Ka
 minevikus, nim. vanemas kirjakeeles, või-
 me samasugust järjekindlusest kons-
 tateerida, näit. Mülleril Jarnatset (318),
finatze (132), Veliatset (200), kariatset (61),
sekkilitze (224) jne. kõval Tullife (235); Stahlil
 süski nähtavasti järjekindlalt: sefinnase
 (Handw. d. I, 20, IV, 337), nett finna set (ib. I, 12),
sefinnase (Leyen-Spiegel, 33), kariaset (H. u. d., III, 19),
kariase (Ley. Sp. 369), kahifarmaset (Ley. Sp., 41), kuid
 Gösseniil jällegi Ennizel Aial (482) kõval seft-
finna set (35), Lariase Lepp (239); samuti Hermannil
Ärkitfelt (Grammatika, 96), tännatse (ib., 108),
finna farmatsetes (Lasti Õpetus, 38), kuid hæcki-
felt (ib., 8) jne.

ps
 ühtum ps on muutumata pü-
 sinud, esinedes vahelduses ps (ps): ps :
 laps: lapsükkõ, inf. lüpsä, küpsmä,
ripsis (l:ien), (silmä) ripsi: ripses jne.
 Sattudes aga t ette on $p > 0$ sõnas
kuastäs (: pl. cuastas) 'kapsas'.

β. Kolme konsonandi ühtumid.

str

On oletatud, et algseimes on esi-
 nenud ühtum str kvalitatiivses vahel-
 duses str: zōr. Kuid nähtavasti on
 juba vara sündinud tugeva astme
 (str) üleiildinemine, mis omakorda on
 muutunud eestis tr-eks ja sattunud
 seega sama käsitluse alla, mis algu-
 päraseks tr-lised sõnadki. Siia kuulub
 ainult sõna: otlōr: corā: p. pl. otrō.
 Hilisemal ajal on sellesse liiki liitunud
 ka sõna (okki) kettr ('vski') keder', keträimä
 (H. Paasose järelle algupäraselt tōr-line sõna).

viimase sõnaga sugulane on ehk ka
kiits, om. kiitsu 'väike, umbene puuratas',
ketas ('kiitsu suäsmä' 'ketast saagima',
'kiitsu liiemä' 'ketast mängima', 'taotta-
vas kiitsu' 'viskavad ketast'), mis näib
 edustavad sarnu-ngrl afrikaati tš (= č),
 vrd. sünj.-votj. kitš 'võru', tsireem. ke, tšē
 'päike'. Vrd. veel äestis: Tšestamaal ekki
ketš (om. ketš) ~ ket (Pertsis) 'voki keder',
nēč ketšis 'puust rattakesed, sõõrid
mitte rihtalõksudes', Ansekülas ekki ket,
 om. ketä 'voki keder', Karjas ekki ketšas
 (Muhus süski ekki ketš), Mikeli ja
 Kullamaa ketšas 'vurr, vurrkanu', Ridala
nēč ketšas 'mille kolgud', Kolgutiimed',
 Püüdvõre ketšas (= iusti) 'pitspall, siniman'
 (vrd. siimast ka tähenduse poolest Karjala
 sõnaga ketšoi 'rõngas; tööalt, talgud'), Wie-
 demanail ketas, ketas, kädaras, ket's.

'Kende kujudega võiks ehk võrrelda
 ka M. Magdal. vokki keri (ig. keri) 'voki
 keder', karksi keri, Wiedem. pölve keri (d) 'knie-
 scheibe', pölve keri.

kes, nts, lts, rts, mps

slomorgaanse nasaali ehk liikuva
ja s-e vahel on (algseme või hilisem)
klusüül järgmiselt edustatud.

Vaheldus kes: ges, näit. lopes: lopesõs
(= lopesõs), kes: kesõs.

Vaheldused nts: ns, lts: ls, rts: rs(~rsõ),
mps: ms; näit.: ants: ansil, karsõs(~carsõs):
kartsõs 'redelid', rohõ tirts: gen. tirsõ,
kimsõs kamsõs 'kimpsud campsud',
mõrtsuk.

Geminaatklusüüliid.

Geminaatklusüülide edustus on Ehnus
sama mis mujalgi Eestis. Pearõkulise silbi
järele, kui järgnev silp on laktine, on
algseme kk, tt, pp lühikese silbi järele
põlv pikenenud (kk, tt, pp), pika silbi
järele aga püsinud: vattal 'vanavil',
luksi 'luseu' (part. sing.), iutta 'jittusid', lõppis
õtsa; lõkkama, tõukama, pikkun 'piikunud',
p. sing. partii ja. On aga järgmine silp kinnine,

siis on lühikese vokaali järel geminaa-
 did muutunud piksiinud (kk, tt, pp), pika
 silbi järel aga lühenenud ühiklikusiideks,
 need viimased aga, ühes algupärase k,
t, p-ga, muutunud vastavaks helita
 mediateks G, B, näit.: lučki 'lukud',
kattüs: kattüsöl (vrd. aga Hiiekonna
kasüs: kasüse), rattäs, miittü 'mitü'
 (vrd. aga Anseküla miisü, Pika miisü),
ei röttäs 'ei võtnud', kiipputtama 'lühutu-
 ma'; - löövätta, taroäs, tüülsüs 'tühut',
miä söösä 'ma söidan'. Leidub aga riiski
tüšär (: gen. tütäl) 'tütar' (misama ka mu-
 jal Põhja-Pärnumaal ja Edela-Läänemaal:
 Tõstamaal tüšär, tüšär, Varblas tüšär,
 Mihelis, P. Jaagupis tüšär; põhja pool aga
tüttär, tüttär), mis tohiks olla laenu Saare-
 ja Muhumaa murretest, kus kuulub
tüšär, miisü 'mitü', seü (Ansek.) 'setü', kasüs
 'katus'.

See on aga geminaadile järgnevat
 vokaali sükspe ehk apokope teel kadunud,
 siis on geminaadid muutunud pika silbi

järele poolpikkadeks, lühikese silbi
järele pikkadeks klusiilideks: müäma,
auäras, kõie, miä uläsi 'ma hulku-
sin', soitma, tuät 'taat', tuép 'toop';
lää, laäma, kap, kapma 'rappimä jne.

Keegsõna tüvesse kuuluv lühike ge-
minaat tt on dissimilatsiooni teel ka-
dunud, kui ka järgnevas silbis esineb
dentaalne klusiil: küättüä, maättüä,
süttää, niäsi: niäsässe, voättässö jne.

Eriti tuleks veel rõhutada pikale
silbile järgneva lühikese geminaadi
häälikseaduslikku muutust helita
moodsas, selsugustel juhusel, kus pal-
judes Põhja-Eesti osavetes esineb ana-
loogiline lühike geminaat: iõäsässö
(iõäntadaassen), püäsässe 'püütakse', ei
üäsä 'ei hüütud', üäsässe; (öis:) õässöst, püä-
säba (: n.sag. püä: p. pl. püäsä ~ püäsi),
parvö (harva ka ~ partö), uäöl 'nutel',
kuäsi 'kõiti', ei elä 'ei hõita'.

Olgu tähendatud ka sõna lätta
(iäntäma) 'liiku (jasma)', kus etümoloogiline

dentaalne geminaat on püsinud (nä-
samuti Mikkelis, Vigalas, Kullamaal: tēmē
līsōs, līto gōma), kuna paljudes muu-
tes (selle põhjal ka kirjakeeles) on arti-
kulatsiooni konistuse tagajärjel tekki-
nud līkuu.

Väimaks nimetatud muutus (artik.
konistus) on täheldatud sõnas peikkal
'peitel' (s. anord. meitell 'Meissel', vrd. Kluge
Stutt. 306).

Laasrõhulise silbi järel esineb
mihästi rinnise kui ka laktise silbi
el pike või podpike geminaat, olenedes
nähtavasti lauserõhust: äpēmättä, olō-
matt a, koōmatt a, vastāstīkku, rhol.
kōrvāstīkku, rhol. vīrvāstīkku.

Nagu suuremalt osalt ka mujal
Põhja-Eestis, esineb ka Lihnuis rõhuta
silbi järel lühike geminaat mihästi
rinnise kui ka laktise silbi algul:
kirjūtaksō, narvatta 'haavata', ei aittattas
'ei aidatud', kakkättis 'väikesed, kõvad, kolla-
kad mereputukad, närvad võrgud katki'

(Tõstam. kaäras, Tahkurannal krasid),
iõhviikka (Ansek. iõhviik: iõhviisus),
muasikka (Ansek. māsikas: māsik),
lühükk (vrd. aga Ans. lühise), lõõkkõ
(vrd. Lihelkonna lõüse, Ansek. lõüseine),
nattükkõ (Ansek. nattüseine), kasäkkas:
p.p. kasäkki (Ansek. kasäk: kasätsa),
paläkkas 'säagilina': paläkkas (liin-
maal paläk: palätsa) jne.

Lõpukadu tagajärjel sõna lõppu
sattudes on aga rõhuta silbile järgne
ühike geemihaat muutunud poolpikaks
klusiiliks: puurik, kuurät, puuriüt 'puri',
puöl kolmät 'kaks ja pool', part. (õunä)
iõrit 'kartuli' itet, kastöt, lõunät jne.

3. Lõma lõpul.

K

Sõnalõpulisel k edustus on Lihnu murdes
sama mis mujalgi Põhja-Eestis: k täielik kadu,
näit.: ruigstõ 'rooste', usä iõre; äsemättä;
sõni küi, kuni; suäia 'saada', inf. külltä

'külmutada', inf. läükkü 'läikida'; imper.
 2. i. lasõ, süsta 'viska', nätta 'vaata';
ei põle 'ei ole', ei tähensä, ei nähä 'ei
 nähta', ei oada 'ei hoita'; pres. mitm. 1. ja
 2. i. lähmè, lähättè, müme; kesäsi;
sižamäni; sižä, sižäna, kõ 'koju' jne.

Nimetatud -e kadu ei esine mitte ainult
 absoluutses lõpus, vaid ka igas muus lause-
 fonettilises paigas. Esineb siiski sõna sižänäkõke
 'sinnapooli' (ruid: allaõõhe 'allapooli',
tahäõõhè, esõõõhè 'edasi; ettepoole'), kus
 -e häälikust järgi leidub.

Olgu tähendatud, et eitava impe-
 ratiivi ainsuse teine isik lõppeb lõhne
 murdes meeldiga -õ, näit.: ä kirjõõ
 'ära kirgi', kirjõõ mitte 'ära kirjuta
 (mitte)', ä küsõõ, ä laulõõ, ä luoõõ,
ä mättõõ, ä miõõ 'ära mine', ä nüttõõ
 'ära nuta', ä müõõ 'ära müü' müõõ mitte,
peksõõ mitte 'ära peksa', ä süõõ 'ära söö',
ä kültõõ 'ära külmeta', ä paõõ 'ära pane',
süestõõ mitte kivisä, ä teõõ 'ära tee',
ä tulõõ 'ära tule', ä nättaõõ 'ära vaata',

ä valõtlõõ, ä võttus 'äia võta', ä
võttus äia 'äia müda üga' jne.

Nagu tüvede tugev aste näitab, ei
või sünn juttugi olla järgnevast
algkeelneist silbist, seega g põlve-
nemisest lõpu k-st, vaid -g on sünn
analooiline imperatiivi tunnus, pärit
3. isikust ja mitmuse 2. isikust. - Sama
edustust leiame ka lubus ring Saare-
maal.

t

Lõvalõpuline t on helita mee-
diaks z muutunud püsinud, nagu
muiski Põhja-Eesti murdes: äz 'aiad',
(kuästa) küzmõz '(kapsa)kuurmed', u-
bäsz, ehemz 'ndusuled'; (siä) ehittäz
'(sina)ehitad', käizäslõz '(sina)põed';
(mämäs) teväz '(nad)tevad', leüvväz 'lõivad',
ävisz '(nad)ajapid', põvõnõvisz; nüsz 'nüid'.
Seda kuulub ka sõna onz (< onvat) 'on',
ontõsis 'on siis', kus meil tegu on mitmuse
kuju üldistamisega ainsusesse.

Dentaalklusül esineb poolpikana sõnades neitsit u metsit (: nom. pl. neitsid)¹, õlüt (: õllõ), arvatavasti ains. praetitiivi mõjul. Vende eeskujul esineb ka purüt (: gen. purin) 'puri' (ledu büre).

Dentaalklusül on aga lõpust jälgeta kadunud sõnades kätkü, lõunä², nähtavasti proportsionaalanalogilisel teel (lõunä: lõunät, kätkü: kätküt - mõttö: mõttöt). Gösseniil veel launat (lk. 405).

Arvatavasti häälikseadusliku kaduga on meil siiski tegemist aktiivi = partitsiibi -nud lõpu edustuses: jään 'jäänud', müin 'müünud', kuin 'kuunud', küln 'kuulnud', iuõsn 'jooksnud', tein 'teinud', näin, kuin 'kuivanud', tahn 'tahnud', küõsn 'kiskunud', satn 'kuskunud', maõsn, õõpn 'õppinud', piõtn, aū 'andnud', kaū 'kandnud', paū 'pannud', tuū 'tundnud', oln; aittan 'aidanud', ärõxan 'äriganud', ektan 'ektanud',

¹ Ks Pällis (a. 1739) veel neitsit (Jes. 7, 14)

² Algroomes murdeci nähtavasti ka k-lõpuline kadud.

ihtun 'roidunud, väsinud', iultun,
kasun 'kasvanud', kümblen '(peale
 sauna) üle lõputanud', leppun, minis-
tän 'minestanud', puinun, viänoin,
uätan 'vaadanud'. Dentaalse maaal-
 järelle on õ mõistagi õige nõrgalt
 aretnud ja supärast kadunud.

Lindinud on sel laialt loodepooles
 Eestis: Andrus, Tõstamaal, Varblas,
 Ilanilas, Lihulas, paiguti Lääne-Nigulas,
 Murhus (Saaremaal rüski - ux).

olgu siinkohal tähendatud, et
 peaaegalikult vanema sugupõlve keeles
 esinevad passüvi II partitsüübi kuju d:
allittot (: allittuma), ärmättet (: ärmät-
tuma), chittet, (põts õux) iättet 'põld
 on) jäätanud', jahvättot, käristet, (p. pl.)
keisit (maix), keiüttot, (siä õux üä) koittot,
 rübl. könättot 'kõntsane, näpane', külttet
 'külmutanud', laenät (rahä), näritsöt (präl)
 'palmutud' (präl), (ä) närvästet (ära) pehas-
 tanud', näüttet 'näidatud', (niasu kat'ki)
ohättot '[nägu katki] ohatanud', (ustöl õux)

ruostõttõd (e'võis) ('ustel m) roostetanud (hin-
 ged)', rhol. ruus'it, teht (v tehtis), trikkit
 (kiri) 'trükitud (kiri)', tülat (ruis) 'tuula-
 tud (ruis)', varastõd. Need põlvnevad
 algseme vokaalilõpulistest kujudest.
 Liigitatud edustus ühendab Kihnu
 murret Lõuna-Eesti ja Lühku ning Saare-
 maa murretega, kuna aga Põhja-Pär-
 numaa ja Läänemaa (Aidru, Tõstamaa,
 Varbla) murded on selle poolest muud
 Põhja-Eesti murrete järgil. Väimastest origi-
 analoogilised konsonantlõpud tunginud
 ka Kihnu murdesse, isiti ühe- ja kahe-
 silbilistesse tüvedesse: aistus 'austatud',
aistus (: aistma), kuõttus (: kuõuma), kuõttus,
leüttus, müõttus, nähtus, rusüttus, soõttus
 (: suoõma), (põlõ viil) tehtis (v teht), õttus
 'ujutud', (ravast) valõttus ('rauast) vala-
 tud'; rhol. kiriüttatus, rhol. valmistatus.
 Need o-lõpulised kujud ei esine mitte üksnes
 noorema, vaid ka vanema sugupõlve keeles.
 Rahvalauludes leidub niihäst vokaalilõpuliisi
 kui ka konsonantlõpuliisi.

